

Michael Peterson, William Hasker,
Bruce Reichenbach, David Basinger
Akıl ve İnanç: Din Felsefesine Giriş

Küre Yayınları, çev. Rahim Acar
Ankara 2007, xx+458 s.

Tamer YILDIRIM

Akıl ve İnanç din felsefesi sahasında ders kitabı olmak üzere yazılmış kapsamlı ve hâlihazırda konu ile ilgili en önemli eserlerden biridir. Yazarların eserin neşirlerine yazdıkları önsözlerde de belirtildiği üzere, eser farklı üniversitelerde yardımcı ders kitabı olarak kullanılmış ve böylece zaman içinde eserde görülen eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. Bu haliyle eser, teorik olarak yazarların düşündüklerinin yanı sıra pratikten de beslenen bir birikim ve tecrübe ihtiva etmektedir. Eserin içeriği incelendiğinde bu daha açık bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Eser, bir giriş ve on beş bölümden oluşmaktadır. *Giriş* (s. ix-xiii) kısmında eserin yazılış amacı ve kısaca içeriğinden bahsedilmektedir. Eserin birinci bölümü olan *Tanrı Hakkında Düşünmek: Mutlağın Arayışı*'ta (s. 1-14), dinin ve din felsefesinin tanımları, teizmin Tanrı anlayışı ve bunun bizim hayatımızdaki yeri anlatılmakta, yani insan-noğlundaki yaygın dindarlığın mütalaasını ve dinin felsefi olarak incelenmesinin mahiyeti açıklamaktadır. *Dinî Tecrübe: İlahî Olanla Karşılaşmak Ne Demektir?* (s. 15-47) başlıklı bölümde ise dinî tecrübenin çeşitleri ve bunun inancı sağlamada rolünün olup olmayacağı ele alınmaktadır. *İman ve Akıl: Birbirleriyle İlişkileri Nasıldır?* (s. 49-74) başlıklı bölümde öncelikle akıl ve katı akılcılıkla imancılık (fide-

izm) konuları anlatılmakta, ardından yazarların “eleştirel akılcılık” olarak adlandırdıkları ve benimsedikleri bir tutum incelenmektedir. Bu eleştirel akılcılık dinî inançların tahlilini ve değerlendirmesini taahhüt etmesine karşın inançların kesin olarak ispatlanmaya veya çürütülmeye elverişli olduğu iddiasını kabul etmemektedir ki, bu tutum kanaatimizce kitabın farklılık oluşturan en önemli yönlerinden biridir. Dördüncü bölüm *İlahî Sıfatlar: Tanrı Nasıl Bir Şeydir?* (s. 75-100) ismini taşımakta olup burada Tanrı’nın önemli görülen sıfatlarından bazıları incelenmektedir. Burada özellikle süreç düşünürlerinin geleksel Tanrı tasavvuruna yönelttikleri eleştiriler de ele alınmaktadır. Beşinci bölüm olan *Teist Argümanlar: Tanrı’nın Varlığı Lehinde Delil Var mıdır?*’da (s. 101-143) ise teizmi destekleyen ontolojik, kozmolojik, teleolojik, ahlakî argümanlar ve bunların çağdaş veya klasik farklı versiyonları anlatılmakta; bölüm sonundaki *Dinin Tanrısı ve Felsefenin Tanrısı* adlı kısımda ise delillerin teizme veya ateizme katkısının ne olduğuna kısaca değinilmektedir. Yazarlara göre bu argümanlar, teist inanca aklî destek sağlamanın imkanına kafa yoranları büyülemeye ve onlara meydan okumaya devam etmektedir. *Argümana Dayanmaksızın Tanrı’yı Bilmek: Teizmin Bir Temele İhtiyacı Var mıdır?* (s. 145-174) isimli altıncı bölümde delilcilik ve bunun eleştirisi ve bu konu ile ilgili olarak özellikle A. Plantinga ve W. Alston’un görüşleri ele alınmaktadır. Yazarların deyimiyle bu bölümde Tanrı’ya inanmanın aklî argüman üzerine kurulmasının gerekli olup olmadığı veya inanç çevresinde onun basit olup olmayacağı işlenmektedir. Yedinci bölüm olan *Kötülük Problemi: Tanrı’nın Varlığı Aleyhindeki Dava*’da (s. 175-213) kötülük tanımları ve özellikle teistlerin konu ile ilgili savunmaları verilerek bir anlamda Tanrı’ya inanmanın aleyhindeki en ciddi itiraz geniş bir şekilde değerlendirilmektedir. *İlahî Fiil: Tanrı Âlem İle Nasıl İlgilidir?* (s. 215-242) adlı sekizinci bölümde ise Tanrı’nın gücü, insana verdiği özgürlüğün sınırları ve Tanrı’nın geleceği bilmesinin mahiyeti gibi konular açıklanmaktadır. Dokuzuncu bölüm olan *Mucizeler: Tanrı Yeryüzündeki İşlere Müdahale Eder mi?* (s. 243-272) adlı bölümde mucizelerin ne demek olduğu üç açıdan (tarihsel olarak, açıklanamayan olaylar olarak ve Tanrı’nın fiilleri olarak) ele alınmakta ve son kısımda da pratik açıdan değerlendirilmektedir. Özellikle bu bağlamda bizim bir mucizenin olup olmadığını tespit edip edemeyeceğimiz meselesi tartışılmaktadır. Onuncu bölüm *Ölümden Sonra Hayat: Umut Etmek İçin Sebep Var mı?*’da (s. 273-310) ise ölümden sonra hayat tasavvurlarının insan benliğine dair görüşlere göre nasıl farklılaştığı ele alınarak ölümden sonra hayatın

olduğuna dair tecrübî veya bunun dışındaki deliller değerlendirilmektedir. *Din Dili: Anlamlı Olarak Tanrı Hakkında Nasıl Konuşabiliriz?* (s. 311-348) adlı on birinci bölümde ise insanın kullandığı kelimeleri Tanrı için nasıl kullanabildiği ve din dili hakkındaki bazı teoriler ele alınmakta olup kanaatimizce Türkçe de ilk olarak konu - Batı'da hakkında bolca tartışma olmasına rağmen- feminist bakış açısından da değerlendirilmektedir. On ikinci bölüm *Din ve Bilim: Uyuşabilir mi, Uyuşmaz mı?* da (s. 349-377) din ve bilimin birbirleriyle çatışıp çatışmayacağı veya birbirinden bağımsız mı oldukları, aralarında diyalogun imkanı ve entegrasyon ile ilgili çalışmaların neler olduğu ele alınmaktadır. Bu konuda Ian G. Barbour'un fikirlerinin konunun değerlendirilmesinde temel olarak alındığı görülmektedir. On üçüncü bölüm *Dinî Çeşitlilik: Dinler Arasındaki Farkları Nasıl Anlayabiliriz?* de (s. 379-410) dinî çeşitliliğin ne demek olduğu ve bununla ilgili olarak dışlayıcılık, çoğulculuk ve kapsayıcılık gibi yaklaşımlar ele alınarak son kısımda bu bakış açısından bütün dinlere kıymet biçmenin ölçüsünün ne olduğu tartışılmaktadır. On dördüncü bölüm olan *Dinî Ahlak: Tanrı-Ahlak İlişkisi* (s. 411-442) adlı bölümde ise ahlakî kuralların Tanrı'dan kaynaklanıp kaynaklanmadığı ve insanın ahlakî olarak kemale ermesine dair dinin kendine has bir vizyon sunup sunmadığı gibi sorular çerçevesinde din ile ahlak arasındaki ilişki incelenmektedir. On beşinci ve sonuncu bölüm olan *Süregiden Arayış: Tanrı ve İnsanın Serüveni* (s. 443-453) ise adeta kitaptan çıkarılacak derslere dair bir özet vermekte ve din felsefesinde bize ne gibi bir görevin düştüğüne değinilmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, eserde konular ele alınırken yansız davranılmaya çalışılsa da eserin teist bir mantığa daha yakın olarak yazıldığı aşîkârdır. Eser açısından önemli bir eksiklik, bölüm içeriklerine dair verdiğimiz özetlerden de anlaşılacağı gibi eserde "dinî epistemoloji" olarak isimlendirilen ve günümüzde yoğun tartışma sahası oluşturan konunun farklı bölümler içinde gelişigüzel ele alınmış olmasıdır. Bu konunun müstakil bir başlık altında incelenmesi, eserin kapsayıcılığı açısından daha yerinde olurdu.

Bu noktada *Akıl ve İnanç*'ın Türkçe din felsefesi literatürü açısından taşıdığı değer üzerinde de durmak gerekmektedir. Burada öncelikle şu hususlara dikkat çekmek gerekir: Birincisi; kendi dilimizde bu konuda yazılmış farklı eserler bulunmaktadır. Zira ülkemizde din felsefesi dersi, İlahiyat fakültelerinin programlarında yer almakta olup, ayrıca bazı felsefe bölümlerinde de seçmeli ders olarak okutulmaktadır. Konunun uzmanı akademisyenler öğrencilerin din felse-

fesi derslerinde yararlanmaları için yardımcı mahiyette çeşitli din felsefesi kitapları yazmışlardır. (Mesela: Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, 9. bsk., İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir 2001; Necip Taylan, *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu*, 2. bsk., Şehir Yayınları, İstanbul 2000; Mehmet Bayraktar, *Din Felsefesine Giriş*, Fecr Yayınevi, Ankara 1997). Bunların yanında ülkemizde din felsefesi öğretimini kolaylaştırmak için hakikaten kendilerine has özelliklere sahip -burada belirttiklerimizin dışında daha özel konulardan bahseden- değerli çalışmalar da yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir. Fakat bu kitapların içerikleri ana hatlarıyla karşılaştırıldığında, çevirisi sunulan eserin daha kapsamlı olduğunu hemen fark edilecektir. Ayrıca, yukarıda da belirttiğimiz gibi çevirisi sunulan eserin ders kitabı olarak kullanılması sırasında dikkat çeken aksaklık ve eksikliklerin eserin yeni neşirlerinde giderilmeye çalışılmış olması da eserin daha didaktik olması, lisans öğrencisinin daha kolay takip edebileceği bir şekilde kavuşmasını sağlamıştır.

İkinci olarak dikkat çekilmesi gereken nokta, din felsefesi araştırmalarının din felsefesi alanında felsefi faaliyete katılanların ait oldukları din ve kültür havzasıyla yakından bağlantılı olmasıdır. Bu nokta dikkate alındığında, Müslüman olmayanların, yine Müslüman olmayan bir okuyucu-öğrenci kitlesi için yazdığı bir kitabın niçin Müslüman olan bir toplum için çevrildiği sorusu akla gelecektir. Bu noktada şunu belirtilmelidir ki, her ne kadar eser Amerika'daki üniversitelerde çalışan hocalar tarafından büyük çoğunluğu Hıristiyan ve Yahudi olan bir öğrenci kitlesi dikkate alınarak yazılmışsa da, burada tartışılan konular Müslümanların tartıştığı konularla da örtüşmektedir. Bunun temel nedenlerinden birisi, İslam'ın Hıristiyanlık ve Yahudilik'le birlikte, İbrahimî dinler ailesinin bir üyesi olmasıdır. Aralarındaki farklılıklara ve çekişmelere rağmen bu üç din, âlemi yaratan kişisel bir Tanrı tasavvurunda birleşmektedirler. Bu örtüşmeyi sağlayan ikinci bir temel neden ise ortak felsefi zemindir. Bu zemin de iki bakımdan ortaktır. Birincisi Yunan felsefesinin mirasçısı olmaktan kaynaklanan ortaklıktır. Bilindiği gibi kadim Yunan felsefesi hem çağdaş Batı felsefesinin hem de İslam dünyasındaki felsefi ve kelamî okulların beslendiği önemli kaynaklardan biri olmuştur. Felsefi ortak zeminin ikinci ögesi ise ortaçağ İslam düşüncesinin de modern Batı felsefesinin önemli kaynaklarından birisi olmasıdır. Din felsefesindeki Tanrı'nın varlığının ispatından başlamak üzere pek çok problemin şekillenmesinde ortaçağ Müslüman filozof ve kelimcilerinin katkısı

vardır. Tabii ki bu ortaklık ve benzerlik ana hatlarıyladır ve birbirlerinden ayırdıkları önemli noktaları, hatta her bir kültürel coğrafyanın kendi içindeki zenginliğini ve çeşitliliğini göz ardı etmeyi gerektirmez. İşte bu sebeple kitapta gerek din felsefesi başlığı altında işlenen konular, gerekse konuların işleniş tarzı bize yabancı ve bizim kültürümüzden mutlak anlamda ayrı değildir. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki, burada konular işlenirken verilen bazı örnekler ve tartışılan bazı hususî konular, yazarların kendi dinî-kültürel gelenekleriyle daha yakından bağlantılıdır. Bundan dolayı kitabı okutan hocaların metni yorumlamada ve İslamî öğeleri titizlikle eklemeye hassasiyet göstermeleri ve dikkatli olmaları gerekmektedir. Mucize kavramına dair tartışmalar bu noktada örnek olarak verilebilir. Bu kavramın Batı'daki karşılığı doğaüstü bütün olayları (papa, rahip, aziz, azize vb. yaptıklarını da) kapsarken İslam dininde sadece peygamberlere özgü olaylar kastedilir. Buna vahiy konusunu da ekleyebiliriz. Ancak kitabın işlediği konular bakımından şümüllü ve konuların sunumu ve problemlerin tahlili açısından oldukça didaktik oluşu, bu farklılıkları kitabın genel bütünlüğü içinde oldukça ehemmiyetsiz kılmaktadır.

Eserin bir ders kitabı oluşuyla belki de pek bağdaşmayan bir husus, metnin nispeten karmaşık ve uzun cümleler içermesi ve terminoloji konusunda nispeten rahat davranılmış olmasıdır. Mütercim, kitabın çevirisinde, metne en az müdahale ile Türkçesinin anlaşılır olması amacıyla, asıl metindeki uzun cümleleri zaman zaman daha küçük ve anlaşılır birimlere bölünmesini tercih etmiş görünmektedir. Ayrıca mütercim günümüzde yaygın olarak kullanılmakta olan kelimelelere başvurduğu kadar, unutulmaya yüz tutan kelimelere de yer vermiştir. Fakat bu kullanımı her zaman tutarlı olarak sürdürebildiğini söylemek mümkün değildir. Ancak ıstılahların, Türkçedeki İslam felsefesi ve kelimelerinde kullanılan ıstılahlarla uyumlu olmasının gözetildiğini söyleyebiliriz. Teknik terimlerin anlamını korumak arzusuyla zaman zaman Türkçede pek de alışık olmadığımız bazı ifadelere yer verilmiştir. *Reformed epistemology* ifadesinin karşılığı olarak bazen *düzeltilmiş epistemoloji* ifadesinin bazen de *reformcu epistemoloji* ifadesinin kullanılması buna örnek olarak verilebilir. Ayrıca kitabın asıl başlığı "Akıl ve Dinî İnanç" iken eserin adı tercümede "Akıl ve İnanç" şeklinde kısaltılarak verilmiştir. Fakat buna rağmen mütercimin konunun uzmanı olması, eserde anlamı değiştirecek bir hata veya kullanımın olmasını engellemiştir. Bu açıdan eser, oldukça akıcı bir üsluba sahiptir.

Değerlendirme noktasında son olarak şunu belirtelim ki, bu eserin din felsefesine dair seçme parçalardan oluşan bir diğer eserin çeviri- siyle güçlendirilmesinin/desteklenmesinin, hem eserin faydasını ar- tırmada hem de alanın daha da iyi tanınmasına katkısı olacaktır. Ese- rin yazarlarının *Philosophy of Religion: Selected Readings* adlı eseri - kitabın girişinde de belirtildiği gibi (s. ix) bu eserin yapısı ile yakından ilgili olduğundan öncelikle- veya aynı nitelikte bir başka eserin çevril- mesini bu alanın ilgilileri Küre Yayınları'ndan öncelikle beklemekte- dirler. Bu beklenti gerçekleştirildiğinde, bir sonraki aşamada İslamî kaynaklardan hareketle benzer bir seçki oluşturmak hedeflenmelidir ki, sanırım bu da sözkonusu eserlerin göreceği ilgiye bağlı olacaktır.